

Олександра Чура

Ставлення Львівського міськкому КПРС-КПУ до реформування господарського комплексу міста в роки перебудови (1985-1991 рр.)

Komunizm: system – ludzie – dokumentacja 4, 211-223

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Олександра Чура (Oleksandra Czura)

Lwowski Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franko

**Ставлення Львівського міськкому КПРС-КПУ
до реформування господарського комплексу
міста в роки перебудови (1985-1991 рр.)**

Намагання союзного компартапарату спинити сповзання СРСР до соціально-економічного, а відтак політичного краху, спричинилося, у другій половині 80-х рр. ХХ ст., до втілення політики перебудови. Однак, несумісність радянського способу виробництва із запроваджуваними елементами ринкових відносин стає причиною стрімкого погіршення добробуту громадян країни. Це приводить до наростання демократичних вимог, а згодом спричиняє національно-визвольний рух, як одні із чинників відновлення державної самостійності України. Одним із регіонів УРСР, де на зламі 80–90-х рр. ХХ ст. антикомуністичні процеси розгорталися найбільш помітно були західноукраїнські, а особливо галицькі землі та їх історична столиця – Львів.

Наукових праць, присвячених компартійній рецепції перебудовного реформування економіки Львова, причин та динаміки зниження матеріального становища його мешканців, обмаль. Тому, авторка ставить пред собою завдання простежити сприйняття комуністичною владою Львова запровадження ринкових новацій у його народногосподарському комплексі та вплив нововведень на матеріальне становище львів'ян. Джерельною базою статті слугуватимуть неопубліковані архівні компартійні матеріали та публікації періодичних видань того часу.

У 1985 р. перші вектори перебудови накреслив квітневий пленум ЦК КПРС. У економічному сегменті йшлося про прискорення соціально-економічного розвитку країни за рахунок тотальної економії ресурсів. Тому зусилля львівського міського партапарату були скерованими на старанне виконання вказівок обласного керівництва, яке у свою чергу

сумлінно реалізовувало настанови республіканського та союзного ЦК. Цей процес найкраще ілюстрував виступ на червневому пленумі міськкому другого секретаря П. Омельченка. Звертало не себе увагу нерозуміння корінної причини постійних господарських негараздів у СРСР, тобто природньої неефективності радянського способу виробництва за умов відсутності приватної власності. Все списувалося на некомпетентних керівників та об'єктивні обставини. Як наслідок, інструментарій втілення новацій залишався командно-адміністративним. Наприклад, підводячи підсумки квітневого пленуму ЦК КПРС доповідач зазначав, що 37 виробничих об'єднань Львова не в стані виконати завдання п'ятирічного плану. Кожне четверте підприємство знизило випуск товарної продукції, особливо у Червоноармійському (10 підприємств) та Шевченківському (9 підприємств) районах. Споживачам не поставлено товарів широкого вжитку на суму 11 млн. крб. Серед них: 3 тис. штук телевізорів, меблів на суму 383 тис. крб., конвеєрів на суму 263 тис. крб., цегли 1.8 млн. штук¹. Планів щодо випуску товарів народного споживання не виконали 29 підприємств. Серед них: ВПО «Маяк», ВО «Біофізприлад», Комбінат хлібопродуктів. Особливо страждав науково-технічний прогрес. На таких ключових підприємствах як «Електрон», «Іскра», «Львівприлад», «Львівзалізобетон», Завод газової апаратури, Ткацька фабрика припинено співпрацю із науково-дослідними установами міста². ВО «Мікроприлад» та ЛАЗ вже другу п'ятирічку монтували нові виробничі лінії вартістю 110 тис. крб., котрі за цей час встигли застаріти³. Головний інструмент вирішення виробничих проблем виступаючий виокремив так: «Хто не хоче перебудовуватися, як того вимагає Центральний Комітет партії – з тими нам не по дорозі»⁴. Подібним був виступ першого секретаря Червоноармійського райкому В. Волкова, який п'ятирічні збитки М'ясокомбінату на суму 90 млн. крб. пояснював беспорядністю його керівника. За тим же принципом він звинувачував у непрофесійності директорів Бавовняної фабрики – Басова, Льонооб'єднання – Кожемяко, об'єднання «Львівбудматеріали» – Базилюка⁵. Перший секретар міськкому комсомолу О. Яремчук бачив причину негараздів на НВО

¹ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). Ф. 4 (Львовский горком Компартии Украины). – Оп. 41. – Спр. 8. – Арк. 5.

² ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 41. – Спр. 8. – Арк. 8.

³ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 41. – Спр. 8. – Арк. 14.

⁴ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 41. – Спр. 8. – Арк. 14.

⁵ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 41. – Спр. 8. – Арк. 21–22.

РЕМА, ВО «Полярон», Хімфармзаводі у пасивності комсоргів, які слабо співпрацюють із парткоматами щодо виявлення та усунення «вузьких місць»⁶.

У 1986 р. концептуальні принципи перебудови соціально-економічного ладу було оприлюднено на XXVII з'їзді КППС та проголошено курс та застосування ринкових новацій у вигляді госпрозрахунку та самофінансування. Завідувач оргвідділу Львівського МК А. Сітарчук стверджував, що у міській парторганізації відбулося 1 742 партзібрання, щодо обговорення московських економічних починів. Тут були присутніми 127 728 членів КППС-КПУ та безпартійних, з яких виступило 11 526 осіб. Усі одностайно схвалювали союзні плани стрімкої інтенсифікації виробництва⁷. Про це говорив 18 лютого 1986 р. на зібранні партійно-господарського активу Львова перший секретар міськкому В. Секретарюк. Він сказав, що накреслені завдання є якісно новим етапом розвитку радянського суспільства. Більше того, обласний та міський партапарат розробили програму втілення новацій на місцевому рівні й гарантують її виконання. Згаданий керівник рахував можливим за чотири роки збільшити випуск продукції та продуктивність праці на 25%, оновити виробництво за рахунок НТП на 50%, підвищити прибутки на душу населення на 15%. На його думку за чотирнадцять років можливо збільшити випуск промислової продукції на 200%, виготовлення непродовольчих товарів – на 190%, продовольчих – на 180%, об'єм послуг – на 230%. Але аналіз запровадження нових умов господарювання вказував, що 24 підприємства, які перейшли на госпрозрахунок і самофінансування вперше за багато років не виконали плану договірних зобов'язань. Серед них такі флагмани виробництва як ВО «Львівсільгоспмаш» «Мікроприлад», «Спецодяг», Завод гумово-технічних виробів, НВО РЕМА тощо. Роком раніше їх налічувалося до десятка і вони не носили визначального характеру.

Так, внаслідок сегментарного запровадження ринкових відносин, руйнуючи міжгосподарські зв'язки, рушилась договірна дисципліна – перший індикатор несумісності планових та ринкових відносин. Другим негативним показником ставало падіння темпів економічного розвитку. Не вдавалося збільшення запланованих річних показників розширення виробництва на ВО «Конвеєр»,

⁶ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 41. – Спр. 8. – Арк. 45–48.

⁷ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 43. – Спр. 7. – Арк. 16–17.

«Прикарпатпромарматура», «Електрон», Ізоляторному і Механічному заводах, які раніше щорічно виконували ці завдання. Як наслідок, виробництво ТНС скоротилося на 0,5% – 1,5%. Керівники львівських підприємств допустили збільшення бракованої продукції у непродовольчій групі товарів у 3 рази, продовольчій – у 7 разів і втратили понад 1 млн. крб. Це Мотозавод, ВО «Львівприлад», «Маяк», «Галантерея», Швейний, Пральний, Фарбувальний комбінати та фабрики «Силует» і «Хімчистка». Керівництво ВО «Прогрес» забезпечувало взуттям дорослих львів'ян на 80%, а дітей – на 70%. Те саме стосувалося одягу, що виробляли ВО «Промінь», «Маяк» та «Весна». Не могли бодай частково оновлювати асортимент виробів на ВО «Іскра», «Алмазінструмент», ЛАЗ та Нафтопереробному заводі. Такі підприємства як «Львівенергоремонт» та «Спеценергоавтоматика» планували випуск ТНС, але не знайшли можливості його запровадити. Більше того, були такі галузі, де прискорення випуску продукції виявлялося не можливим. Наприклад у харчовому комплексі міста, де річний об'єм виробництва налічував 750 млн. крб., або 19,6% промисловості Львова. Через застаріле устаткування тут стояло питання про неможливість збереження колишніх темпів розвитку, а не пришвидшення майбутніх⁸. Аналогічно торгівля і житлово-комунальне господарство. У дванадцятій п'ятирічці місту було виділено 107,5 тис. т. фасованого борошна та круп, що складало лише 18% від його запитів. У зв'язку з цим керівництво Комбінату хлібопродуктів втретє за десять років намагалося розширити виробництво, але постійно отримувало негативну відповідь вмотивовану відсутністю коштів⁹.

У 1987 р. стають помітними перші ознаки несумісності ринкових та планових методів господарювання, які погіршували соціально-економічне становище Львова та його мешканців. На XI пленумі міськкому 21 лютого 1987 р. другий секретар МК П. Омельченко, другий секретар Залізничного РК В. Пахольчук, секретар парткому ВО імені Леніна А. Львов голосливо запевнювали присутніх, що процес реформування очолює КПРС, а значить перемога не за горами. Однак, генеральний директор ВО «Автонавантажувач Я. Підвальний намагався довести, що втілення реформ вимагає кількарічної скрупульозної підготовки, надійного фінансового забезпечення, а головне реального планування. Наприклад,

⁸ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 43. – Спр. 10. – Арк. 3–16.

⁹ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 43. – Спр. 10. – Арк. 17.

перехід на випуск нового обладнання потребував збільшення персоналу на 367 осіб, що категорично було заборонено республіканськими циркулярами¹⁰. Його підтримували начальник Управління вантажного автотранспорту Н. Муляк, бригадир ВО «Алмазінструмент» Г. Ковалевський, директор філії Інституту економіки АН УРСР М. Долішній¹¹. Відтак, завідувач промислово-транспортним відділом міськкому А. Грибан 30 березня 1987 р. таємно повідомляв: комуністи Заводу фрезерних верстатів в кулуарних розмовах висловлювали незадоволення тим, що нові завдання з'явилися, а умови праці – ні. Низові партійці підприємств, що випускали дефіцитну продукцію ВО «Радуга», «Кінескоп», ЛАЗ не розуміли призначення Держприймання, яке дублювало роботу ВТК¹². Начальник Трамвайно-транспортного управління В. Курський анонсував на сторінках багатотиражки «Львівський електротранспорт» те, що викликало значний резонанс в трудовому колективі. «Комуністів хвилює одне, – говорив він, – госпрозрахунок збільшив простої через несвоєчасне постачання сировини, тому що суміжним підприємствам стало не вигідно везти її через увесь Радянський Союз»¹³. Втім найбільш показовим результатом спроби прищепити плановій економіці ринкові засоби демонстрував інструктор загального відділу міськкому А. Гулькою Він дискретно інформував керівництво про перші результати роботи підприємств Львова в нових економічних умовах. Невтішними вони були на підприємствах із застарілим устаткуванням, що не дозволяло суттєво збільшити випуск продукції. Тому на ВО «Прогрес» змушені були фальшувати показники виконання реалізації продукції. Для того, щоб добитися виконання завдань на 100%, керівництво змушене було зарахувати договірні поставки до кількості власної продукції¹⁴.

У 1988 р. гальмування соціально-економічних реформ змусило союзню компартійну верхівку розгорнути політичну реформу у СРСР, проголошену на XIX Всесоюзній партійній конференції. Однак і вона не спинила наростання виробничої кризи в країні. Необдумане втілення ринкових реформ на міськкому рівні добре ілюстрували інформації міськкому щодо роботи підприємств в умовах госпрозрахунку та

¹⁰ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 45. – Спр. 1. – Арк. 8–19.

¹¹ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 45. – Спр. 1. – Арк. 21–37.

¹² ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 45. – Спр. 17. – Арк. 68–95.

¹³ Курський В. Плани та звіти. // Львівський електротранспорт. – 1987. – 27 жовтня. – С. 2.

¹⁴ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 45. – Спр. 17. – Арк. 102.

самофінансування. За словами завідувача промислово-транспортним відділом МК Ю. Гайдерова було проведено міські та районні семінари на промислових підприємствах міста за участі секретарів міськкомів та райкомів партії, проведено навчання секретарів парткомів підприємств щодо роботи в нових економічних умовах. У міськкомі створено координаційну групу до якої увійшли спеціалісти ВНЗ та Львівського відділення інституту економіки АН УРСР. Згідно з її висновками 76 підприємств Львова було переведено в умови самоокупності¹⁵. На Заводі фрезерних верстатів виконання планових завдань зменшилося на 10%, на НВО РЕМА – 7,7%, на ВО «Львівприлад» – на 7%, ЛАЗі – на 5.1%, ВО «Прогрес» – на 5%¹⁶. Заплановані збільшення об'ємів випуску продукції на 5% вдавалося здійснити на 2%. На Львівській овочевій фабриці та М'ясокомбінаті такий ріст становив 1%¹⁷. Ще гірші наслідки демонстрували результати виконання постанови бюро обкому «Про виконання Комплексної програми розвитку виробництва товарів народного споживання і сфери послуг на 1986–2000 рр», прийнятої ще у 1985 р. За секретними інформаціями міськкому кожне четверте підприємство не виконувало планові завдання об'ємів реалізації, кожне п'яте – кількості асортименту, кожне шосте – збільшення продуктивності праці¹⁸. 26 підприємств перестали виконувати планові завдання щодо надання населенню платних послуг, що на 6 більше ніж минулоріч. Тому пропозиція міськкому була такою: дане питання не знімати з контролю мінімум два роки¹⁹.

Спроби поєднання планових і ринкових методів господарювання добре висвітлювала XXXI конференція Шевченківського району, що мала місце 29 жовтня 1988 р. Звітуючи за виконання рішень союзного з'їзду та XIX конференції перший секретар запевнював, що згадані форуми укріпили віру трудящих у правильності та незворотності змін. У зв'язку з цим оздоровлення економіки має неприховані позитивні наслідки. Проте, поступальний розвиток значно гальмують 70 млн. крб. збитків, що лишилися із застійної XI п'ятирічки, які держава погашати не буде. Тому господарському апарату слід не тільки виконувати підвищені завдання, але й компенсувати минулорічні втрати. Тих

¹⁵ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 47. – Спр. 204. – Арк. 9–11.

¹⁶ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 47. – Спр. 204. – Арк. 12–13.

¹⁷ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 47. – Спр. 204. – Арк. 15.

¹⁸ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 47. – Спр. 20. – Арк. 96–98.

¹⁹ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 47. – Спр. 20. – Арк. 100.

керівників, які не можуть реалізувати накреслені плани вже звільнено із займаних посад. Серед них директори Молококомбінату – Ю. Стефанівський, НВО МАСМА – Б. Гарбузовський, тресту «Карпаткурортбуд» – О. Доскач, тресту «Львівкарпаткурортбуд» – М. Синицький, головікар санаторію «Львів» – П. Бойчук, начальник «Укргеокаптяжмінвод» – В. Баранов²⁰. Виступаючого підтримала чи не уся районна партійна номенклатура. Другий секретар Н. Гвоздьов, секретар Т. Вербицька, начальник політвідділу штабу ПРИКВО І. Сенчук, секретар парткому Облагропрому Н. Тимохович, перший секретар райкому комсомолу В. Гарцула заявляли про правильність рішень і вимагали збільшення кількості інспекційних перевірок на підприємствах з метою встановити наскільки ефективно втілюються госпрозрахунок і самофінансування²¹.

Результати таких ревізій розкривали протоколи засідань утвореної при райкомі Ради сприяння НТП. 29 вересня 1988 р. голова секції техніко-економічного аналізу Шевченківського РК Л. Мельникова доповідала про наслідки роботи підприємств району в умовах самокупності. За її повідомленням в нових умовах діяло 21 підприємство, або 60% їх загальної кількості, де працювало 33 тис. осіб. Аналіз показував, що на 10 підприємствах суттєво здорожчала собівартість продукції. Серед них: НВО РЕМА, ВО «Луч», Лакофарбувальний та Гумовотехнічний заводи. ВО «Світанок» та Завод м'якої покрівлі недодали до плану 1 млн. крб. На ВО «Пластмасфурнітура» скаржилися, що після усіх відрахувань їм залишалося лише 31,1% прибутків, що йшло у розріз із положеннями «Закону про підприємство»²². 23 грудня голова секції якості райкому А. Тищенко повідомляв про технічний стан продукції підприємств, що працювали в нових умовах. За його словами ВО «Світанок», «Маяк», «Весна», Завод газової апаратури та Крейдова фабрика знизили якість виробництва і втратили 1 112 тис. крб. Держприймання забракувало на ВО «Прогрес» 8 237 пар взуття, ВО «Світанок» – 1 808 тис. кв. дм. шкіри, ВО «Маяк» – 4 489 одиниць виробів, Крейдовій фабриці – 4 700 одиниць виробів²³. Однак, найінформативнішим був звіт директора ВО «Маяк» Н. Бурачека щодо роботи його підприємства в ринкових умовах. Він заявляв, що безпідставне

²⁰ ДАЛО. Ф. 6 (Шевченківський райком Компартії України). – Оп. 50. – Спр. 44. – Арк. 7–17.

²¹ ДАЛО. Ф. 6. – Оп. 50. – Спр. 44. – Арк. 20–56.

²² ДАЛО. Ф. 6. – Оп. 50. – Спр. 80. – Арк. 7–10.

²³ ДАЛО. Ф. 6. – Оп. 50. – Спр. 80. – Арк. 16–17.

скорочення державних асигнувань приводило до скорочення преміального фонду на 20%, а фонд розвитку підприємства змалів на 2 млн. крб. Як наслідок, через недостатнє фінансування жодна із 112 бригад не працювала на повному госпрозрахунку. Такі результати викликали здивування інструктора відділу партійно-політичної роботи райкому С. Ткачука, який не розумів, як за умов існування на підприємстві 23 шкіл політнавчання, 33 шкіл соціалістичного господарювання та 7 шкіл економіки можливі негативні результати²⁴.

У 1989 р. у службових довідках та інформаціях соціально-економічного відділу Львівського міськкому партії щодо роботи підприємств і організацій міста в умовах повного госпрозрахунку, самофінансування та стимулювання праці простежувалися добре помітні низхідні виробничі тенденції. Секретар парткому такого рентабельного підприємства як ВО «Світоч» В. Середа попереджав, що трудові колективи, минаючи першу і другу прагнуть третьої моделі госпрозрахунку, яка передбачала широкі самостійні права і межувала із приватновласницькими стосунками. Працівники бажали взяти підприємство в оренду, а відтак самостійно втілювати тактику і стратегію виробництва. Очолювали ці прагнення адміністрація і ради трудових колективів. Як наслідок, парткоми і підвідомчі їм профкоми залишалися на узбіччі зазначених процесів. За таких умов фабрика самостійно реалізувала 1 570 т. кондитерських виробів на суму 2,3 млн. крб. у Львівській області. Це передбачало мінімальні транспортні витрати, але ламало договірні зобов'язання із партнерами, що знаходилися на віддалі. Таке «самоуправство» дозволило збільшити зарплату на 23 крб. та завершити будівництво 44-х квартирних будинку²⁵.

Про стан справ у тих організаціях, що не займалися матеріальним виробництвом повідомляв заступник завідувача соціально-економічним відділом міськкому А. Попов. За його словами становище медичної сфери Львова погіршувалося з року в рік. Сказане засвідчував звіт завідувача міськздороввідділу Г. Зубарева. Для втілення новачій міськкому довелося розробити спеціальну програму «Здоров'я», яка б дозволила закінчити десятирічне будівництво Винниківського госпіталю для інвалідів війни на 750 ліжок, поліклініки на 1 тис. відвідувань в змінну по вулиці В. Переседи

²⁴ ДАЛО. Ф. 6. – Оп. 50. – Спр. 80. – Арк. 28–32.

²⁵ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 49. – Спр. 15. – Арк. 80–84.

та дитячої лікарні по вулиці 60-ліття СРСР²⁶.

Однак, найбільший резонанс партійної номенклатури викликала міськкомівська інформація про виконання плану роботи підприємств міста в умовах самоокупності від 9 грудня 1989 р. Незважаючи на 17 засідань бюро з цього питання, справи були не найкращими. Наприкінці року в умовах госпрозрахунку діяло вже 139 підприємств. З цього приводу документі говорилося; «На шляху впровадження нових форм виробничих відносин стоїть дуже багато перешкод, які створюють вищестоячі республіканські та союзні відомства. На засіданнях партійних та профспілкових комітетів та в радах трудових колективів масово нарікають на непомірно високі норми орендної плати, завищене планування, обмеженість сировинних ресурсів, бюрократичну тяганину, недофінансування, відсутність нормативної бази тощо»²⁷. Приклади таких жалоб з боку рядових партійців все частіше потрапляли на шпальти періодичних видань. Комуніст партійної організації ВО «Райдуга» Л. Євтушевська говорила у інтерв'ю газеті «Вільна Україна»: «Скільки десятків років можна пояснювати наші негаразди, займаючись ідеологічною словесністю? Не можливо добитися чогось не змінюючи нічого»²⁸.

У 1990 р. після місцевих виборів до рад народних депутатів комуністичні структури Львова зазнають поразки і втрачають провладний монополізм. Тому колись позитивне міськкомівське сприйняття ринкових новацій різко змінює вектор. Відтепер компартійні керівники намагалися перекласти відповідальність за власні прорахунки на плечі новообраної національної влади. Зазначене найкраще демонструвала XXVI партконференція міськкому від 17 листопада 1990 р. Словами першого секретаря В. Волкова зібрання змушене було визнати власне політичне фіаско у Львові. Відтак критики на адресу соціально-економічних новацій нової демократичної влади не бракувало. Як правило вона лунала з боку керівного партійного складу республіканського, обласного, міського та районного рівнів. Відповідальний працівник ЦК КПУ А. Мартинюк, перший секретар обкому В. Секретарюк, перший секретар Залізничного райкому В. Шевчук, секретарі Радянського РК В. Синьоокий, парторганізації УКДБ – Ю. Репін, ЛТТУ – А.

²⁶ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 49. – Спр. 20. – Арк. 4.

²⁷ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 49. – Спр. 20. – Арк. 13–15.

²⁸ Кошла С. Утвердимо культ людини. // Вільна Україна. – 1989. – 13 січня. – С. 2.

Войтович, ВО “Електрон” – А. Макаренко, ЖКУ № 206 – М. Панасенко в один голос звинувачували обкраду, міськраду та райради в усіх виробничих прорахунках, так наче самі не були їх продуцентами²⁹. Однак, відтепер на ці закиди партноменклатура отримувала сміливі, а головне аргументовані відповіді низових партійців, а подекуди і секретарів парткомів та господарських керівників міста. Знаходячись у гущі трудових колективів рядові члени партії і парткерівники цехового рівня розуміли недоцільність комуністичних реформувань, що не в останню чергу привели партапарат до політичного краху у Львові. Наприклад, вчителька СШ № 73 Е. Бабенко, робітник ВО “Полярон” А. Крячко, токар Заводу газової апаратури В. Румянцев, секретар парткому Пульмонологічного центру С. Карпенко заявляли, що неефективність комуністичного способу виробництва проявлялась упродовж усього існування Радянського Союзу і половинчастими реформами його не врятуєш. Загальну думку рядових партійців виражав заступник секретаря парткому ВО “Кінескоп” О. Мельник. Звертаючись до керівника комуністів Львова В. Волкова він говорив: «Упродовж п'яти років сотні виробничих пропозицій розглядалися на різноманітних нарадах у міськкомі партії. Хоч одна пропозиція низових парторганізацій була підтримана чи втілена в життя – ні»³⁰.

У 1991 р. Львівський міський комітет КПУ буквально засипав міськраду численними програмами виходу із економічної кризи. Лише упродовж першої половини 1991 р. їх нараховувалося чотирнадцять. Щоб залишатися у центрі політичного життя 3 січня згаданого року секретар міськкому В. Літюга завізував «План роботи з радами народних депутатів і аналізу соціально-економічного розвитку міста». Кидалося у вічі те, що видаючи бажане за дійсне міськкомівці планували провести партійні збори на ВО «Автонавантажувач», «Прикарпатпромарматура», «Прогрес», Автобусному та Локомотиворемонтному заводах, хоча парткомів цих підприємств вже не існувало як таких, або лише на папері³¹. 17 січня «світ побачив» ще один аналогічний план. Він передбачав створення позаштатних партійних організацій. Це об'єднання виселених парткомів за фаховим або територіальним принципом. У плані йшлося про визначення кола установ, де зберігалися рештки партійних комітетів для

²⁹ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 49. – Спр. 67. – Арк. 13–57.

³⁰ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 49. – Спр. 67. – Арк. 67–84.

³¹ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 49. – Спр. 104. – Арк. 1–3.

того, щоб консолідувати їх за межами підприємств³². 27 січня керівник міськкому А. Мартинюк підписав черговий робочий план із 18 розділів, який передбачав подолання кризових явищ у місті до кінця поточного року³³. 3 квітня заступник завідувача відділу міськкому по зв'язках з радами і аналізу соціально-економічного становища О. Попов оприлюднив задум, який торкався пропозицій щодо покращення матеріального становища львів'ян. Констатуючи виробничу безпорадність нової влади та критикуючи кадрові зміни, міськком пропонував поділитися власним професійним досвідом в разі відновлення комуністів на ключових посадах міського господарського комплексу³⁴.

До кінця півріччя ще сім аналогічних документів засвідчували ілюзорність спроб партапарату реанімувати керівний статус. Серед службових документів вирізнялася інформація міськкому щодо результатів діяльності підприємств і організацій Львова у першому півріччі 1991 р. Інкримінуючи радам власні економічні провали міськпартапарат лукаво констатував, що у часи його керівництва усі львівські фабрики і заводи виконували планові завдання на 100%. Тоді як після перемоги демократичних сил у 1990 р. підприємства міста не виробили товарів на суму 1,8 млн. крб., а у 1991 р. – 10,1 млн. крб. Звинувачуючи нову владу у економічній безпорадності партійна верхівка Львова автоматично оприлюднювала власні прорахунки недалекого минулого. Продовжуючи покутувати невдалі спроби компартійної верхівки Львова прибудувати до планової економіки елементи ринку підприємства Залізничного району за перший квартал 1991 р. втратили 197 тис. крб. Ленінського – 936 тис. крб., Радянського – 332 тис. крб., Червоноармійського – 2 млн. крб. Шевченківського – 7 млн. крб. «Лідерами» тут були Лакофарбовий завод (3 млн крб. нестачі), Бавовняна фабрика (1,5 млн. крб.), Завод м'якої покрівлі (600 тис. крб.), ВО «Кінескоп» (332 тис. крб.), Інструментальний завод (330 тис. крб.) Знизили обсяги випуску продукції 73 підприємства, або 55% їх кількості в середньому на 15%. У соціальній сфері випуск товарів широкого вжитку уповільнили 62 підприємства на суму 87,6 млн. крб. Це ВО «Світоч» – 24,8 млн. крб., ЛГЗ – 16 млн. крб., М'ясокомбінат – 8,4 млн. крб., Тютюнова фабрика – 8,3 млн. крб., ВО «Промінь» – 5,3 млн. крб. Обсяги побутових послуг зменшилися в середньому на 6,5%. Особливо на Фірмі

³² ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 49. – Спр.104. – Арк. 6–9.

³³ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 49. – Спр.104. – Арк. 9–15.

³⁴ ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 49. – Спр.104. – Арк. 20–23.

обрядових послуг – 12,2%, Фабриці пошиття та ремонту одягу – 6,2%, Об'єднанні перукарських послуг – 1,3%. 21 підприємство знизило реалізацію платних послуг: ВО імені 50-річчя Жовтня на 48,6%, АНДРТІ на 31,1%, ВО «Конвеєр» на 29,8%, фірма «Меблі» на 23%, «Львівенерго» на 16,9%, ЛАЗ на 12,6%. Житлове будівництво зменшилося на 69%, промислове на 53%, об'єктів соціальної інфраструктури на 78,7%. Не справилися із плановими завданнями усі будівельні організації Львова. ДБК №1 зумів виконати планові завдання на 61%, ДБК №2 на 67%, ЛЗБК на 69%. Державні капіталовкладення скеровані на будівництво шкіл поменшали на 63%, дитячих садків на 7,8%, медичних установ на 55% загальним обсягом у 21 млн. крб. Втрати робочого часу становили 30 тис. днів. Роздрібні ціни зросли на м'ясо в 3,1 рази, борошно в 2,5 разів, олію в 2,1 рази, картоплю в 2 рази, цибулю в 4,7 разів, моркву – 2,5 разів, мед в 3,7 разів, телевізори в 2,2 рази, газові плити в 3,2 рази, мопеди та велосипеди в 3,2 рази³⁵.

Таким чином, на початках втілення перебудовних соціально-економічних починів у 1985–1986 рр. керівні комуністичні структури Львова, слухняно виконували накази союзного центру та розгортали широку рекламну кампанію щодо доцільності застосування новацій, не усвідомлюючи їх виробничого змісту та інструментарію запровадження. У 1987–1989 рр. це нерозуміння не в останню чергу спричинило гальмування реформ, наслідком чого ставали уповільнення темпів економічного розвитку міста, руйнування виробничих зв'язків між підприємствами, згортання соціальних програм та зниження матеріального рівня львів'ян. У 1990–1991 рр. комуністична влада Львова припиняє існування, а відтак її партійні структури трансформуються у опозиційну політичну силу. Внаслідок цього компартійні керівники навмисно делегують власні політичні прорахунки новообраним радам з метою реставрації колишнього провладного статусу. Однак, участь львівського партапарату у заколоті ДКНС засвідчила його антиукраїнську суть і вивела місцеві комуністичні підрозділи за рамки закону.

35 ДАЛО. Ф. 4. – Оп. 49. – Спр.104. – Арк. 41–51.

*

Summary

L'viv city CPSU-CPU committee's attitude to reforming municipal economic complex during perestroika period

A key reason for systemic crisis that engulfed the economic complex of the USSR in the early 70ies of the XX century was an extremely extensive model of planned economy realization. Its ineffectiveness in market conditions proposed by restructuring at the turn of 1980-1990ies contributed to a rapid deterioration of the material conditions of the country's citizens. All the efforts to implement cost accounting and self-financing initiated by Communist Party leader Mikhail Gorbachov set production complex of the Soviet Union to the brink of survival. All branches of the state's social and productive sector were embraced by a rapid decline. As a result of this, the regional Communist Party elite perceived ambiguously introduction of market management methods which questioned the canons of soviet planned economy. Thus, the scientific article deals with Lviv City CPSU-CPU Committee's Attitude to social and economic innovations that were embodied in the production environment of Lviv and their impact on the financial situation of the city's residents.

**

Keywords: CPSU-CPU, reforms, social and economic crisis, industry, dynamics, welfare, cuts.

Ключові слова: КПРС-КПУ, перебудова, реформи, соціально-економічна криза, промисловість, динаміка, добробут, скорочення.

Олександра Чура (Oleksandra Czura) – Редактор прес-центру Львівського національного університету імені Івана Франка (redaktor centrum prasowego Iwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franko).